

Aanbevelingen Commissie van Advies

Het kan, de doelstelling van 530,5 MW die de Provincie Fryslân is overeengekomen met het Rijk voor het jaar 2020. Het wordt een hele prijs maar indien een aantal plannen wordt aangepast, is het mogelijk om in die periode circa 350 MW 'op land' te realiseren. Het resterende vermogen zou dan 'op water' gevonden kunnen worden. Het is op termijn zelfs niet ondenkbaar dat een groter vermogen op land kan worden verwerkelijkt. Daardoor kan de - duurdere - aanleg op water worden ingeperkt en kunnen de verwachte baten van windenergie voor de Friese samenleving worden vergroot.

Dit zijn de voornaamste conclusies, die de Commissie van Advies (CvA) bereikt op basis van de aangeleverde informatie. De vereiste is wel dat scherp aan de wind wordt gezeild. Binnen de Friese samenleving bestaan grote aarzelingen: windenergie is mooi, maar de molens moeten niet in onze achtertuin komen te staan. Ook de fysieke omgeving stelt hoge eisen. Er zijn stringente wettelijke kaders die bescherming bieden aan natuur, milieu en landschappelijke inrichting. Velen, ook buiten Fryslân, hechten daaraan ook grote waarde.

Ook bij het - knappe! - initiatief van FFDW en de in dat kader ingediende voorstellen kunnen kanttekeningen worden geplaatst. Zonder duidelijke sturing door de Provincie en professionele ondersteuning van een aantal initiatiefnemers komt er platgezegd niets terecht van de uitvoering van veel van de voorliggende plannen en ligt de doelstelling van 530,5 MW buiten het bereik van de Provincie. Aan die sturing en ondersteuning, ook van de zijde van het Rijk, heeft het naar indruk van de CvA in de afgelopen periode in hoge mate ontbroken.

Tegen deze achtergrond zullen wij in de volgende tekstblokken achtereenvolgens ingaan op de volgende onderwerpen: (a) inhoudelijk advies, (b) uitvoeringsorganisatie, en (c) geleerde lessen.

Inhoudelijk advies: waar hoeveel vermogen?

Vanuit FFDW bereikten ons 33 voorstellen, die voldeden aan de randvoorwaarden van FFDW (kandidatenlijst) en 31 voorstellen die dat op dit moment niet deden (reservelijst). De voorstellen op de kandidatenlijst werden door de Antea Group voorzien van een inhoudelijke analyse aan de hand van een groot aantal criteria (zie separaat rapport *Maatlat en effectenmatrix* van de Antea Group. Een belangrijk onderdeel van het 'huiswerk' werd gevormd door de enquête, die onderzoeksbureau TNS NIPO in opdracht van FFDW uitvoerde om het draagvlak van elk van de ingediende plannen te toetsen. Omdat de onderzoekers daarbij aan omwonenden steeds exact dezelfde vragen stelden, gaf dit een goede vergelijking tussen de plannen. De CvA heeft daarna ieder plan ook afzonderlijk beoordeeld, waarbij

tevens de enquêtes en acties zoals uitgevoerd door omwonenden en initiatiefnemers zijn meegenomen in onze afweging. Die beoordeling geschiedde vanuit het perspectief van zowel fysieke omgevingskwaliteit als maatschappelijke acceptatie. De voorstellen, die naar ons oordeel konden bogen op de hoogste omgevingskwaliteit en de minste maatschappelijke weerstand, kwamen hoog op onze lijst te staan.

Vervolgens werd ook de samenhang van de voorstellen onderzocht om overbelasting van een omgeving tegen te gaan. Daarbij hanteerde de CvA drie uitgangspunten:

1. Concentreer turbines op een beperkt aantal locaties zodat maar een klein deel van het landschap wordt geraakt en woonomgevingen ook niet overbelast worden:
 - niet overal windmolens: windvrije landschappen naast compacte clusters;
 - meerdere clusters verdeeld over de provincie in plaats van grote opstellingen op een beperkt aantal plekken;
 - voldoende onderlinge afstanden tussen de clusters om interferentie van de opstellingen en onduidelijke zwermen zo veel mogelijk te voorkomen;
 - opstellingen passend bij het Friese landschap: clusters kunnen worden 'verankerd' aan dijkstructuren, kanalen en snel- en provinciale wegen;
 - clusters waar mogelijk buiten weidevogelgebieden en Natura 2000 gebieden, niet er in; schadecompensatie in geval van netto toename van overlast (d.w.z. na saneringen);
 - bedrijventerreinen van voldoende omvang (groter dan 50 ha) zijn prima locaties voor compacte clusters van windturbines;
 - solitaire dorpsmolens mogelijk onder voorwaarde dat (a) plek, hoogte en vormgeving van de turbine passen bij de maat en schaal van het dorpsgezicht, (b) er geen windmolenclusters in naaste omgeving zijn, (c) er sprake is van een breed gedragen initiatief, gericht op zelfvoorziening.

2. Neem omwonenden en andere belanghebbenden, met hun uiteenlopende drijfveren en emoties, serieus:
 - zo min mogelijk omwonenden in een binnencirkel van 1000 meter om zo geluidhinder, slagschaduw en visuele belasting te beperken;

- beperking van de visuele effecten in een bredere omgeving, mede door gebundelde sanering van bestaande molens juist in hoogbelaste gebieden waar nieuwbouw wordt voorgesteld;
- voorkomen van overbelasting van gebieden en/of insluiting van dorpen.
- heldere spelregels met betrekking tot omgaan met omwonenden
 - toets- en meetbare maar ook inhoudelijk faire compensatie (meer dan warme woorden);
 - toets- en meetbare maar ook inhoudelijk faire participatie (meer dan warme woorden);
- ondernemerskwaliteit – ook qua organisatorische en communicatieve ervaring en vaardigheden – om bouw van windpark te trekken, ook op termijn.

3. Saneer, ook in de rest van de provincie, met als uitkomst gevrijwaarde weidevogelgebieden en landschappen die weids en open zijn met een rustig beeld. De uitgangspunten voor sanering zijn:

- een door de Provincie goedgekeurd saneringsplan met bijbehorende financiële middelen om gerichte ‘opruiming’ te bevorderen, uitgaande van een tweeslag:
 - verleiding zo mogelijk;
 - onteigening zo nodig.
- opschaling van eigen turbines wordt niet hetzelfde ervaren als saneren in de omgeving
 - de voor sanering beschikbare middelen dienen daarom in de eerste plaats ingezet te worden voor het gericht ruimen van ‘onwenselijke’ molens;
 - omdat ook opschaling, zeker in geval van vervanging van meerdere turbines, kan leiden tot een rustiger beeld, is bij positief bewijs een bijdrage uit het saneringsfonds niet uitgesloten.

Handelingsperspectief ten aanzien van ingediende voorstellen

De CvA heeft haar voornaamste overwegingen per ingediend voorstel samengevat in de bijlage Projectbeoordelingen. Gegeven ook de tijds-klem – voorstellen moeten vòòr het jaar 2020 tot uitvoering kunnen komen – hebben wij die conclusies verrat in drie handelingsperspectieven:

- C. *Niet in uitvoeringsplannen opnemen*: Het betreft hier plannen die inhoudelijk [fysiek en/of maatschappelijk] of qua rijpheid onvoldoende zijn om redelijkerwijs bij te kunnen dragen aan de winddoelstelling van de Provincie. Het betreft 13 voorstellen, tezamen ruim eenderde van de ingediende plannen (figuur 1).

NIET IN UITVOERING NEMEN	Vermogen (MW)	Aantal Turbines
C1 Windcluster LEF oost/Wjukslach	1	1
C2 Windmolencluster Kollumerland	24	8
C3 WP A7	21	7
C4 WP De Hege Hearen	18	7
C5 WP Kollumerland Provinciedijk	30	10
C6 WP PM kanaal	12	4
C7 WP Riedpolder	1	1
C8 WP Wjukslach Blauhûs-Wolsum	18	6
C9 WP Wjukslach Makkumermar	30	10
C10 WP Wjukslach Wjelsryp	15	5
C11 Wynkrêft Fiif	18	6
C12 WP A31 Harlingen	15	5
C13 WP Wjukslach Kûbaard	18	6
TOTAAL	221	76

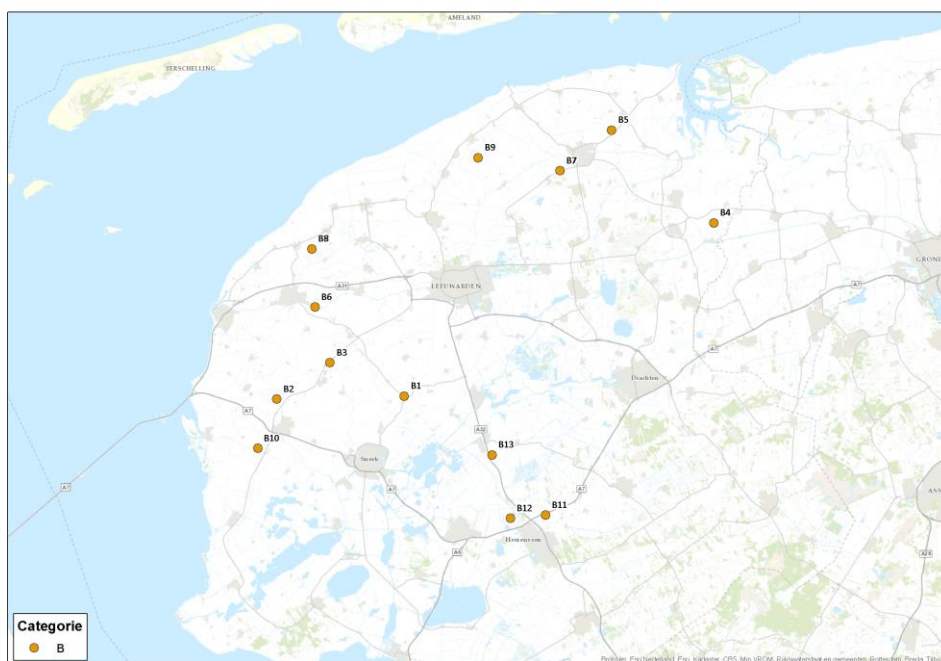

Figuur 1: C-voorstellen: Niet in uitvoeringsplannen opnemen.

- B. *In uitvoeringsplannen opnemen onder voorwaarde van bijstelling conform advies CvA.* Het betreft op zich kansrijke voorstellen die echter ten aanzien van fysieke omgevingskwaliteit en/of maatschappelijke acceptatie op aspecten bijstelling behoeven. In de bijlage *Projectbeoordeling* doet de CvA hiertoe concrete aanbevelingen aan individuele initiatiefnemers en een enkele keer aan een aantal initiatiefnemers binnen een beperkt zoekgebied. Met een gerichte inspanning, en soms professionele ondersteuning, mag redelijkerwijs worden verwacht dat een aanmerkelijk deel van deze voorstellen alsnog kan voldoen aan de gestelde eisen. Lukt dat niet of onvoldoende, dan worden de plannen niet uitgevoerd. Lukt het wel, dan kunnen zij worden uitgevoerd. Het betreft 13 plannen met een opgeteld vermogen van circa 260 MW (figuur 2).

IN UITVOERING MITS	IN UITVOERING MITS	
	Vermogen (MW)	Aantal Turbines
B1 Wymolen Dearsum	1	1
B2 Opschalingscluster Sieswerd	35	10
B3 Wommels-Iens	10	4

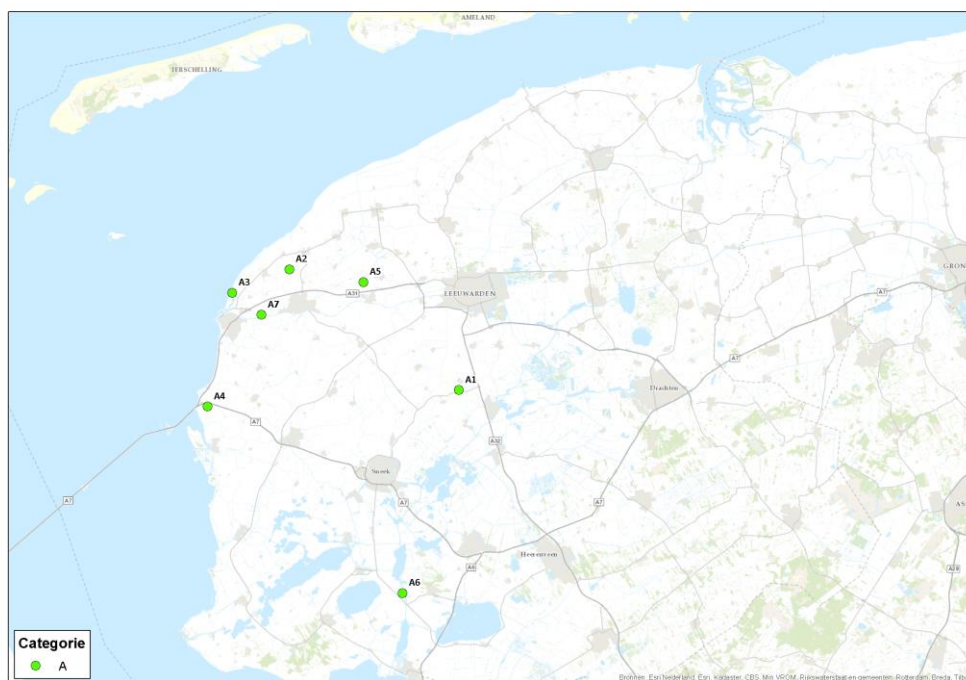
B4 WP Achtkarspelen	60	15
B5 WP Dongeradeel	21	7
B6 WP Froomnacker	15	5
B7 WP SWED	10	4
B8 WP Tzummarum-Ried	12	5
B9 WP Wjukslach Ferwert	30	10
B10 Wynpark Beabuorren	30	10
B11 WP Heerenveen IBF	12	4
B12 WP Heerenveen Omrin - Kanaal	12	4
B13 WP Krom-Haskerdijken	12	4
TOTAAL	260	83

Figuur 2: B-plannen: In uitvoeringsplannen opnemen onder voorwaarde van bijstelling conform advies CvA.

- A. *Uitvoering voorbereiden.* Hoewel vanzelfsprekend nog veel werk is te verrichten, zijn naar inzicht van de CvA deze voorstellen, na een positief besluit van de Provincie over windvermogen op land, gereed voor de overstap naar de uitvoeringsfase. Het totaalvermogen van de 7 plannen is ruim 160 MW (figuur 3).

IN UITVOERING NEMEN	Vermogen (MW)	Aantal Turbines
A1 Doarpsmûne Reduzum	1	1
A2 WP Bjirmen	42	14
A3 WP Harlingen Sedyk	18	6
A4 WP Kop Afsluitdijk HH	57	19
A5 WP Noorderpolder	12	4
A6 WP Spannenburg	12	4
A7 WP van Harinxma	21	9
TOTAAL	163	57

Figuur 3: A-plannen: uitvoering voorbereiden

Uitgaande van doorvoering van de aanbevelingen van de CvA ten aanzien van de categorie B voorstellen is een beeld te schetsen van zowel het op dit moment maximaal haalbare windvermogen als de ruimtelijke doorwerking van de meest kansrijke plannen (d.w.z. categorieën A en B; figuren 4 en 5):

- in de windrijke kustlandschappen van Wester- en Oostergo: korte lijnvormige opstellingen in een 'waaier' langs de Wadden, verankerd aan oude en nieuwe infrastructuur (dijken, vaarten, wegen). Geen parallelle lijnen aan de zeedijken

maar korte lijnen haaks daarop; de landschappen van de Marne en de Middellzee blijven leeg.

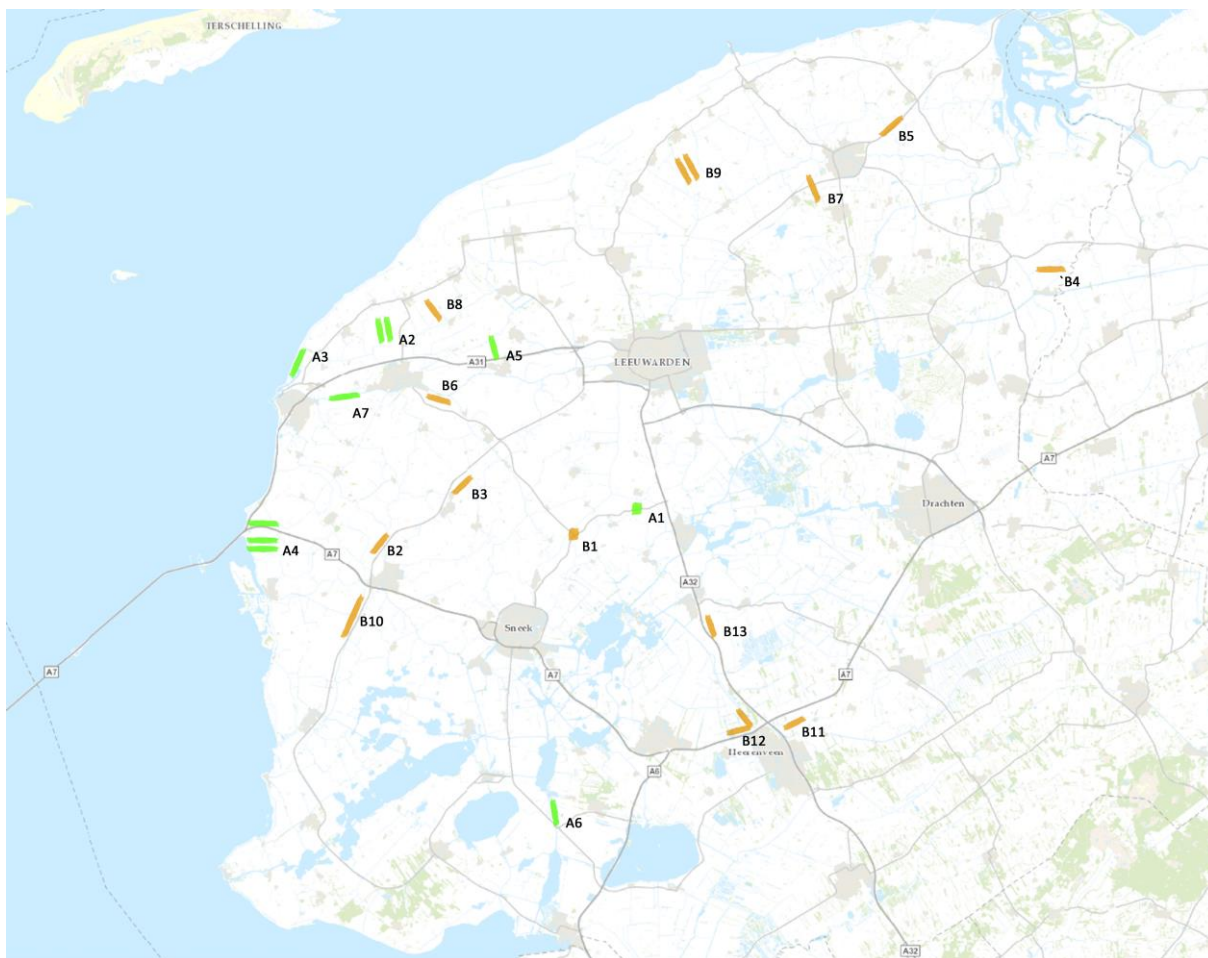
- een aantal solitaire windturbines en compacte clusters in de 'tweede lijn': het gebied achter de lijn Lemmer-Drachten.

Daarbij past de kanttekening dat het daadwerkelijk gerealiseerde vermogen waarschijnlijk aanmerkelijk minder en het bijbehorende kaartbeeld eveneens aanmerkelijk 'rustiger' zal worden. Niet alle plannen zullen immers tot uitvoering komen. Indien rekening wordt gehouden met reële aannames voor de uitvoering - wij komen daar op terug - zou het alles bij elkaar geteld gaan om circa 80 turbines. Een ruwe inschatting duidt op ongeveer 200 woningen binnen een straal van 500 meter, oplopend naar een kleine 3000 binnen een straal van 1 kilometer. De effecten op de natuur zijn moeilijk te kwantificeren. Er zijn risico-inschattingen gemaakt wanneer het gaat om effecten op Natura 2000 gebieden en weidevogels. Of er daadwerkelijk effecten optreden zal in het vervolg bekeken moeten worden. De CvA heeft bij de keuze van de locaties zoveel mogelijk geprobeerd mogelijke effecten te vermijden. Daarbij zal de sanering van bestaande molens vanzelfsprekend een positief effect hebben.

Naam Initiatief	IN UITVOERING			
	Vermogen (MW)		Aantal Turbines	
	Plan	CvA	Plan	CvA
A1 Doarpsmûne Reduzum	1	1	1	1
A2 WP Bjirnen	42	20	14	8
A3 WP Harlingen Sedyk	18	18	6	6
A4 WP Kop Afsluitdijk HH	57	36	19	12
A5 WP Noorderpolder	12	12	4	4
A6 WP Spannenburg	12	12	4	4
A7 WP van Harinxma	21	21	9	9
TOTAAL BRUTO IN UITVOERING	163	120	57	44
AFTREK TE VERWACHTEN NON-REALISATIE 15%	24	18	9	7
TOTAAL NETTO	139	102	48	37

	IN UITVOERING MITS			
	Vermogen (MW)		Aantal Turbines	
	Plan	CvA	Plan	CvA
B1 Wymolen Dearsum	1	1	1	1
B2 Opschalingscluster Sieswerd *	35	16	10	5
B3 Wommels-lens *	10	8	4	3
B4 WP Achtkarspelen	60	36	15	15
B5 WP Dongeradeel	21	18	7	6
B6 WP Froonacker	15	15	5	5
B7 WP SWED	10	12	4	4
B8 WP Tzummarum-Ried	12	12	5	5
B9 WP Wjukslach Ferwert	30	24	10	8
B10 Wypark Beabuorren	30	30	10	10
B11 WP Heerenveen IBF	12	12	4	4
B12 WP Heerenveen Omrin - Kanaal	12	12	4	4
B13 WP Krom-Haskerdijken	12	12	4	4
TOTAAL BRUTO IN UITVOERING MITS *	260	208	83	74
AFTREK TE VERWACHTEN NON-REALISATIE 40%	104	83	33	30
TOTAAL NETTO	156	125	50	44
* Wommels-lens en Sieswerd leveren samen max 8 turbines				

Figuur 4: Beoordeling van ingediende voorstellen na doorvoering van aanbevelingen CvA

Figuur 5: kaartbeeld van voorstellen in A- en B-categorie na doorvoering van aanbevelingen CvA

Inschatting van totale vermogen

Bij een voldoende politiek draagvlak en een stevige uitvoeringsorganisatie (zie hierna) moet het naar mening van de CvA mogelijk zijn een aanzienlijk vermogen windenergie op land te verwerkelijken. De bovenstaande plannen uit de A-categorie tellen op naar 120 MW, waarvan naar inschatting van de CvA 85 procent oftewel 102 MW tot daadwerkelijke uitvoering zal komen. Ruwweg 15 procent van de ingediende plannen zal om verschillende redenen – afhaken initiatiefnemer(s), geen vergunningverlening met inbegrip van milieu effecten rapportage – de eindstreep vermoedelijk niet halen.

De B-categorie is meer kwetsbaar. Van de ingediende voorstellen mag reëel gesproken worden verwacht dat ruwweg 60 procent tot uitvoering zal komen, dat wil zeggen circa 125 MW. De drempels voor uitvoering zijn soms nog hoog: de bruggen met omwonenden zijn wankel, berekeningen en financieringen complex, bestaande grondposities en afspraken over te saneren turbines belemmeren alternatieve inrichtingsplannen, enz. Bovendien kunnen de door de CvA gestelde aanbevelingen tot problemen leiden bij initiatiefnemers. Tegelijk mag rekening

worden gehouden met 20 MW nieuwbouw in het IJsselmeer voor de kust van Lemmer, het zogenoemde Friese deel van de Noordoostpolder. Totaal zou dus sprake zijn van een nieuwbouwvermogen 'op land' in de orde van 250 MW (zie figuur 6).

Het totaalvermogen windenergie wordt mede bepaald door de sanering van de bestaande turbines. Uitgaande van het principe dat voor elke 4 MW FFDW-nieuwbouw op land steeds 1 MW bestaand aanbod wordt 'geruimd', zou dus circa 57 MW worden gesaneerd. Dan resteert ruim 100 MW bestaand aanbod op land. Het totaal aanbod op land zou dus uitkomen op 350 MW.

	Maximaal potentieel	Waarschijnlijkheid	Resultierend potentieel
Categorie A:	120 MW	85%	102 MW
Categorie B:	208	60%	125
<i>Subtotaal FFDW:</i>			227
Windpark NOP:			20
Bestaand:	160	saneren 1:4	103
<i>Totaal:</i>			350

Figuur 6: Ingeschat vermogen 'op land'

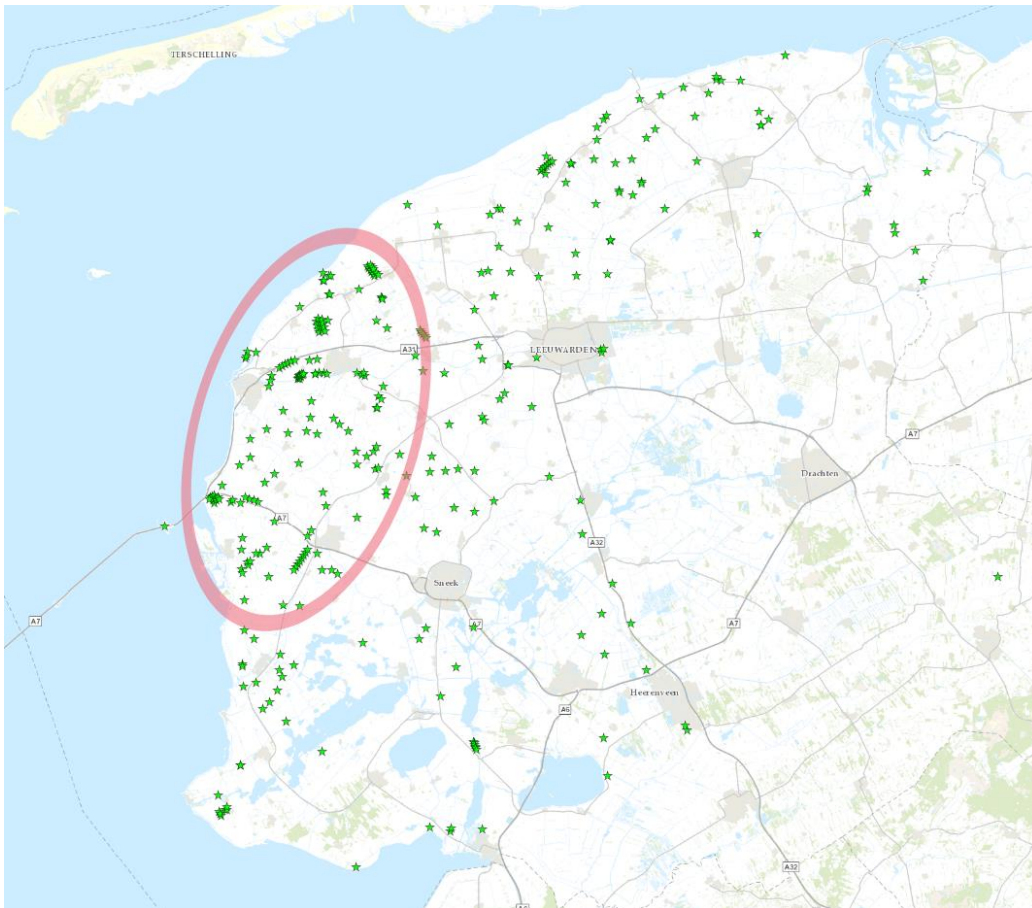
Als p.m-post in de vermogeninschatting wijst de CvA ook op twee verder uit te werken mogelijkheden. In FFDW-kader werd een aantal voorstellen gepresenteerd (in totaal circa 150 MW) die zijn afgevallen omdat het format niet compleet was ingevuld en goede beoordeling dus niet mogelijk was, maar die op den duur kansrijk zouden kunnen zijn. Ze zijn om die reden geplaatst op de zogenoemde reservelijst, waarbij naar mening van de CvA redelijkerwijs kan worden uitgegaan van een slagingskans van 1-op-3, derhalve 50 MW. Daarnaast is het alleszins denkbaar dat een gerichte zoektocht naar locaties in lijn met het uitgangspunt 'natuurlijke of aangelegde infrastructuur (dijken, grotere wegen, vaarwegen) en grotere bedrijfsterreinen', extra volume zal opleveren. Hier zijn nu dus nog geen initiatieven, maar een gerichte stimulering zou naar de mening van de CvA ook nog circa 50 MW kunnen opleveren. In totaal gaat het dan dus om nog circa 100 MW aan mogelijke initiatieven op land. Daarmee zou het totaal aan mogelijke productie op land komen

op circa 450 MW. Dat betekent nog steeds dat de totale provinciale opgave voor windenergie niet alleen op land kan worden gerealiseerd. Er zal altijd 'aanvulling' nodig zijn met windmolens in het IJsselmeer.

Op dit moment zijn plannen in ontwikkeling voor nieuwbouw op het IJsselmeer, waarbij vooralsnog wordt gesproken van een vermogen van 250 tot 400 MW. Tijdens de consultaties die in FFDW-kader plaats hadden, is veelvuldig naar deze wind-op-water optie verwezen: kan niet de gehele Friese taakstelling op water worden gerealiseerd? Ons ontbreekt de inhoudelijke informatie om hierover te kunnen oordelen. Het is echter onwaarschijnlijk dat het initiatief in deze ontwikkelingsfase voldoet aan de kaders van FFDW (participatie, sanering, etc.): het zou in die zin in onze B-categorie vallen. De optelling van 'land' en 'water' maakt wel duidelijk dat verschillende varianten mogelijk zijn, lopend van veel op land (met beperkte aanvulling op water) via mengvormen (half land, half water) naar alles op water (met behoud van het verouderende windvermogen op land met de daarbij bijbehorende verrommeling).

De CvA zal hierin geen keuze maken, die keus is immers aan de Friese politiek. Wij willen wel opmerken dat wind-op-water een maatschappelijk dure optie is. Bij een keus voor het uitvoeren van de 'landplannen' van de A- en B-categorie (227 MW) bespaart het Ministerie van Economische Zaken aan subsidies ruim 0,5 miljard euro ten opzichte van een volledig waterscenario. Het lijkt niet onredelijk om bij een keuze voor een (gedeeltelijke) invulling-op-land een deel van dit geld ten goede te laten komen aan Friese doelen zoals de versnelde sanering van het bestaande molenpark en de begeleiding en bewaking van de uitvoering om daarmee de duurzame doelstelling tegen lagere kosten en met een minder risico te verwerkelijken.

Een vingeroefening maakt duidelijk wat de doorwerking zou zijn van een keus voor bijvoorbeeld 350 MW op land en 220 MW op water. Indien hierbij ook op de waterlocaties de FFDW-saneringsregel wordt toegepast, dient nog eens circa 55 MW bestaand vermogen te worden geruimd. Het netto vermogen neemt dan dus toe met 165 MW. Het totaal windvermogen binnen Fryslân komt dan uit op 350 plus 165 MW, dus 515 MW. Dit is nagenoeg de taakstelling die de Provincie overeen kwam met het Rijk. Niet onbelangrijk: minder dan 50 MW van het bestaande windmolenaanbod blijft overeind, terwijl meer dan 110 MW wordt geruimd. Indien bij die sanering wordt geconcentreerd op de op dit moment meest belaste gebieden (zie ellips in figuur 7), waar bovendien bij doorvoering van de A- en B-plannen veel nieuwbouw plaats heeft, zouden ongeveer 160 van de 322 bestaande Friese turbines binnen het zoekgebied vallen. Ook deze vingeroefening maakt duidelijk dat er sprake kan zijn van een vrij radicale 'opruiming'. Het finale woord is echter ook nu weer uitdrukkelijk aan de Provincie en in het vervolg daarvan aan een uitvoeringsorganisatie, die de werkelijke prioriteitsstelling bij sanering moet bepalen.

Figuur 7: Bestaande windmolens in Fryslân; de ellips duidt op een potentieel prioriteitsgebied voor sanering.

Uitvoering

Een effectieve uitvoeringsorganisatie is essentieel voor een succesvolle uitbouw van windenergie in Fryslân. Vier aspecten vragen daarbij om gerichte aandacht:

Duidelijkheid en een pro-actieve rol

Provincie en Rijk – meer specifiek: Gedeputeerde Staten en het Ministerie van Economische Zaken - dienen duidelijke kaders te schetsen en die ook uit te onderhandelen. De bestaande aanpak wekt soms de indruk van een onvoldoend doordacht vluggertje. Overheden benaderen de inpassing van windenergie als een ruimtelijke ordeningskwestie en niet als een sociaal-maatschappelijk vraagstuk. Dat wringt met de wenselijkheid van een breed draagvlak. Het wringt echter ook met de wenselijkheid van een duidelijke zoekruimte voor *bottom-up* initiatiefnemers. Bestaande spelregels (bijvoorbeeld met betrekking tot compensatie, sanering of vogelgebieden) zijn vaak te vaag of vragen specialistische kennis. Bestaande subsidieregelingen zijn ook te generiek en houden onvoldoende rekening met de verschillende omstandigheden op denkbare locaties. Grenzen zijn te ‘hard’: als een omwonende pech heeft en 3 meter buiten een compensatiezone huist, is het

financiële verschil met de geluksvogels binnen de zone te groot. Duidelijke communicatie is cruciaal. Spelregels worden idealiter ook niet 'onderweg' aangepast.

Er is ook een grens aan het achteroverleunen van beleidsmakers. De naar indruk van de CvA overmatige passiviteit van zowel Haagse als Leeuwarder beleidsmakers met betrekking tot 'turbines op water' heeft weliswaar geleid tot een op zich toe te juichen initiatief (*Windpark Fryslân*), maar of dat het best mogelijke voorstel is, zal bij gebrek aan alternatieven onduidelijk blijven. Het was alleszins voorstelbaar geweest hiervoor een tender uit te schrijven en ook een meer (pro-)actieve opstelling van de Provincie had mogelijk tot inzichten geleid die de Provincie en haar inwoners nog meer ten goede kan komen. Ook op land liet de Provincie weliswaar veel ruimte aan FFDW en ook aan de windplannen op het Friese deel van de Noord Oost Polder, maar werd tegelijk weinig tegen- of samenspel geboden bij het vormgeven van de ambitieuze initiatieven.

Een meer pro-actieve opstelling is geboden, zowel bij het Rijk als bij de Provincie. In dat verband acht de CvA voor de Provincie de volgende vier aspecten van bijzonder belang. Niet dat de Provincie al die zaken zelf moet gaan regelen – wel dat de Provincie er voor zorgt dat ze worden geregeld:

Organisatie

Een groot aantal initiatieven – speciaal in de categorie B – vereist professionele ondersteuning om van de grond te kunnen komen. Plannen met bijvoorbeeld vier moderne, grote turbines zijn complex en vereisen organisatorische en communicatieve vaardigheden die de schaal van het 'normale' lokale initiatief verre te boven gaan. Ook de bevolking is gebaat bij een neutraal en deskundig adres waar informatie en advies kan worden ingewonnen om volwaardig mee te kunnen doen bij het uitwerken van plannen. Er moet dus een uitvoeringsorganisatie komen die ondersteuning kan geven zowel aan initiatiefnemers, als aan de bevolking. Niet door het over te nemen van initiatiefnemers en omwonenden, maar door het vermogen vereiste deskundigheden te identificeren en te mobiliseren.

Het kan daarbij gaan om 'rekenmeesters' die transparante handvatten aanreiken voor het doorrekenen van lokale plannen of contacten daartoe leggen en wellicht zelfs bijstand verlenen bij het maken van eerste doorrekeningen. 'Ontwerpers' zijn nodig om de uiteindelijke plannen ook voldoende ruimtelijke kwaliteit mee te geven. Het verdient bijvoorbeeld aanbeveling om de voorgestelde opstellingen te verfijnen met behulp van 3D-simulaties. En speciaal aan de proceskant bestaat er behoefte aan 'makelaars' die verbindingen kunnen leggen tussen lokale initiatiefnemers en professionals of drempels tussen initiatiefnemers en omwonenden/actiegroepen zo mogelijk kunnen inperken of zelfs wegnemen. Ook de begeleiding van initiatiefnemers en omwonenden/belanghebbenden op het soms lange en kronkelige vergunningenpad of bij de omgang met de media is gebaat bij een solide

procesondersteuning en onafhankelijke informatie om een gelijk speelveld voor alle belanghebbenden te waarborgen.

Randvoorwaarden

Om de plannen in een beperkte periode 'bouwrijp' te kunnen maken moet de Provincie meer doen dan het inrichten van een uitvoeringsorganisatie met ondersteunende taken. In het belang van zowel de initiatiefnemers als van de bevolking moet de Provincie van een spel zonder regels een spel met regels maken door het stellen van duidelijke randvoorwaarden. Het kan daarbij gaan om zaken als: eisen aan landschappelijke inpassing, eisen vanuit natuur en milieu, maar ook om het betrekken van omwonenden bij de planontwikkeling en regelingen voor compensatie en participatie. Wat dit laatste betreft kan de Provincie aansluiting zoeken bij landelijke initiatieven om te komen tot een gedragscode - waarbij duidelijk moet zijn dat die gedragscode een bindend karakter moet hebben met afgebakende rechten en plichten voor alle partijen.

Het FFDW-proces maakte ook duidelijk dat speciale aandacht is vereist voor de zorgen van (potentiële) omwonenden over gezondheidsrisico's, die worden veroorzaakt door het wonen in de nabijheid van windmolens. Het gaat hierbij over zorgen ten aanzien van geluidsoverlast in het algemeen en tijdens pieken, problemen aangaande laagfrequent geluid, slagschaduw, en rode lichten. Er is vrees dat dit kan leiden tot slaapproblemen en psychische klachten. Op het internet is allerlei informatie te vinden. Verschillende bronnen spreken elkaar tegen en lijken vaak gekleurd en niet objectief. Ook is het onduidelijk waar men met gezondheidsklachten naar toe kan en wat voor correctie-, compensatie- en schaderegelingen voor handen zijn. Er dient een ombudsfunctie te komen die 100 procent onafhankelijk is, heldere informatie geeft over de werkelijke gezondheidsrisico's en zich inzet voor omwonenden die met gezondheidsproblemen te kampen krijgen als gevolg van nabij geplaatste windmolens.

De uitvoeringsorganisatie dient ook te waarborgen dat de randvoorwaarden die de Provincie heeft opgelegd voor de uitwerking van de plannen daadwerkelijk worden nageleefd en waarborgen dat de afspraken tussen initiatiefnemers en omwonenden worden nagekomen. Ten dele kan hierin worden voorzien door de - zware - ombudsinstantie, die klachten kan onderzoeken en van een publiek oordeel voorzien. Echter ook de uitvoeringsorganisatie moet zich sterk kunnen maken richting initiatiefnemers en bevolking. De Provincie kan bijvoorbeeld vastleggen pas over te zullen gaan tot het opstellen van een inpassingsplan voor een bepaald initiatief als de uitvoeringsorganisatie op basis van solide huiswerk daarom verzoekt.

Saneringsfonds

De Provincie hanteert als uitgangspunt een 1-op-4 formule: voor vier MW nieuwbouw dient de initiatiefnemer één MW bestaande turbines te saneren. Hoewel dit zeker kan bijdragen tot een hoogwaardiger invulling van de Friese windopdracht, verdient het volgens de CvA aanbeveling de benadering iets aan te passen door de instelling van een provinciaal saneringsfonds. Initiatiefnemers zouden dan de keus krijgen om of het vereiste aantal molens in het 'eigen' gebied te saneren of een passend bedrag af te dragen aan een gemeenschappelijk fonds. Dat fonds kan vervolgens de meest storende van de bestaande turbines saneren, waarbij de zwaarst met nieuwbouw belaste gebieden vanzelfsprekend een voorrang dienen te verkrijgen in de gezamenlijke prioriteitsstelling die wordt onderbouwd in het eerder genoemde saneringsplan. Indien een 'fatsoenlijke' afkooppremie niet werkt, moet de Provincie daarbij durven grijpen naar het harde instrument van de onteigening. Het verdient overweging om ook eventueel noodzakelijke bovenwettelijke compensatiemaatregelen ten gevolge van overmatige belasting van natuurgebieden (Natura 2000, weidevogels) te betalen uit het fonds.

Opbouw vanuit lokale initiatieven

De sleutel voor een succesvolle windaanpak is naar mening van de CvA gelegen in draagvlak aan basis. Idealiter krijgen initiatieven *niet* vorm vanuit een grote organisatie waar dorpen of omwonenden in mee kunnen doen, maar *wel* door 'eigendom' vanuit de basis, die waar nodig wordt sterkgemaakt door professionals. Een dergelijke aanpak bouwt op de Friese traditie en ook op de mienskip-gedachte, die recent werd uitgedragen in de voorstellen voor de Culturele Hoofdstad.

Hoewel vele uitwerkingsvormen denkbaar zijn, verdient het aanbeveling de verschillende voorstellen te spiegelen aan een opbouw vanuit dorpen-met-draagvlak, die in partnerschap met professionele aanbieders als (mede-)opdrachtgever fungeren voor de windparken binnen aangewezen zones. Indien sprake is van meerdere initiatiefnemers binnen een zone of een op zich geschikte zone niet wordt ingevuld door 'passende' initiatiefnemers, kan daarbij worden gedacht aan het tenderen van voorstellen: welk voorstel 'past' best bij omwonenden?

Dergelijke lokale initiatieven kunnen vervolgens – het is een wenkend perspectief – hun krachten bundelen in een provinciale 'topcoöperatie'. Die topcoöperatie is in die gedachtegang het eigendom van de lokale initiatiefnemers en van de Provincie indien die bereid is tot een financiële bijdrage (publiek-private partnerschap). Het is dan vanzelfsprekend goed denkbaar dat zowel de provinciale uitvoeringsondersteuning als het saneringsfonds worden belegd binnen de nieuwe topcoöperatie, die zich daarnaast richt op de professionele invulling van taken van gemeenschappelijk belang; denk aan het opstellen van inrichtingsplannen, inkoop, technisch onderhoud, 'ledendienst'. Het is eveneens denkbaar dat de topcoöperatie in wisselwerking met de Provincie en het Rijk belangrijke taken krijgt toegewezen op het gebied van vergunningverlening (mer-procedures, etc.) In de mate dat winst

wordt gemaakt (bijvoorbeeld door participatie in wind-op-water projecten), kan worden besloten het 'dividend' uit te keren in de vorm van een versnelde sanering van bestaande turbines, een uitbouw van duurzame energie-initiatieven binnen Fryslân, of een lagere energieprijis voor alle inwoners.

Lessen

FFDW is een *bottom-up* initiatief. Uit de ervaringen in de voorgaande maanden zijn lessen te trekken, die mogelijk dienstig kunnen zijn voor beleidsmakers bij Rijk, Provincie en gemeenten:

- Het tijdspad moet ruimte laten voor het uitkristalliseren van betrokkenheid. Mensen moeten het gevoel hebben serieus te worden genomen en willen niet 'opgejaagd' of – nog erger – overvallen worden. Initiatiefnemers hebben ook tijd nodig om zich te organiseren en plannen voor te bereiden. De vereiste ruimte was tijdens het FFDW-proces ten gevolge van overheidsafspraken soms onvoldoende gewaarborgd.
- Het proces moet de mogelijkheid openlaten om voorstellen te 'passeren', bijvoorbeeld via coöperaties of een tender. Sommige indieners 'passen' niet bij hun beoogde omgeving. In sommige gebieden worden meerdere, overlappende voorstellen ingediend. Daardoor gaan goede mogelijkheden soms onbenut verloren.
- De stapeling van voorstellen binnen een beperkte regio leidt onvermijdelijk tot weerstanden. Dorpen worden 'gevangen' tussen molens; welke kant je ook op kijkt, altijd zijn er turbines. Bij aanvang van het proces moet duidelijk worden gecommuniceerd dat bij de finale afweging een dergelijke overbelasting een belangrijke toetssteen zal zijn.
- In een aantal gemeenten is geen enkel voorstel ingediend en heeft ook het gemeentebestuur op geen enkele wijze op positieve wijze gepoogd een dergelijk initiatief te bevorderen. Het kan aanbeveling verdienen een provinciale taakstelling verder uit te splitsen naar gemeentelijk niveau of gemeenten anderszins aan te spreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid.
- De - soms grote - discrepantie tussen de aard (toon, inhoud) van het gevoerde overleg en de resultaten van de TNS NIPO-enquête wijst op het belang van een onafhankelijke enquête als nuanceringsmiddel van de extreme posities die soms tijdens de regiobijeenkomsten werden ingenomen
- Door in de tijd niet beperkte omgevingsvergunningen af te geven plus een grote terughoudendheid ten aanzien van onteigening heeft de overheid een belangrijk sturingselement uit handen gegeven, zodat sanering nu in hoge mate afhankelijk is van de medewerking van eigenaren.

* * *

De Provincie Fryslân en haar inwoners staat voor een aanmerkelijke uitdaging. Om het overeengekomen windvermogen te realiseren is nieuwbouw op land nagenoeg onontbeerlijk. Het enige alternatief zou zijn zeer grootschalige bouw op water aangevuld met renovatie van het bestaande en deels verouderde vermogen op land. De bestaande verrommeling in grote delen van de provincie zou daarmee bestendig worden. Fryslân zou ook niet profiteren van de financiële en maatschappelijke baten die windenergie kan bieden.

De uitdaging mag echter niet worden onderschat. De tegenwind binnen de Friese samenleving is sterk en het vereist grote stuurmanskunst om - scherp aan de wind - zo te laveren dat duurzame oplossingen binnen bereik komen. Dergelijke oplossingen, die de behoeften van de huidige inwoners verenigen met die van toekomstige generaties, kunnen echter bouwen op de sterke traditie van mienskip. Het woord is daarom aan de Friese bestuurders.

Menno van Dijk

Jan Dirk Hoekstra

Henk Kroes

Douwe Monsma

Ytsen Strikwerda

Hans van der Vlist

Pieter Winsemius (voorzitter)